

نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب‌آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران

فرزانه یعقوب

دانشجوی رشته جامعه‌شناسی گروه‌ها، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد

اسلامی، ایران

ستار پروین^۱

دانشیار گروه مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

حسین آقاجانی

دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۶

چکیده

شغل مددکاری اجتماعی به دلیل ماهیت حرفه‌ای خود، طاقت‌فرسا و دارای استرس و چالش‌های فراوان است، طوری که کیفیت زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا؛ حفظ و ارتقاء تاب‌آوری آن‌ها توسط مدیران جامعه مهم است. هدف تحقیق حاضر، «نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب‌آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران» بوده است. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری توصیفی از نوع پیمایش و جامعه آماری تحقیق شامل کلیه مددکاران اجتماعی بیمارستان‌های شهر اهواز، مازندران، کرمانشاه، لرستان، تهران، کرمان و تبریز در مجموع ۴۱۳ بیمارستان دولتی و خصوصی دو (۲) بیمارستان در هر شهر انتخاب شد و بر روی آن بیمارستان‌های منتخب در این شهرها پژوهش صورت گرفت. روش نمونه‌گیری از نوع طبقه‌ای و تصادفی خوشه‌ای ساده و حجم نمونه از جدول کرجسی و مرگان یا از آزمون کوکران انتخاب گردید که شامل ۲۰۴ نفر از مددکاران اجتماعی بود. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق از دو پرسشنامه استاندارد استفاده می‌شود، اول پرسشنامه تاب‌آوری کونور و دیویدسون (CD-RISC) که روایی و پایایی آن در تحقیقات دیگر سنجیده شده است و دوم پرسشنامه سرمایه اجتماعی است. تجزیه و تحلیل پژوهش نشان داد که مقدار ضریب همبستگی اعتماد اجتماعی برابر ۰/۳۰۶ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰، و مقدار ضریب همبستگی انسجام اجتماعی و سطح معنی‌داری آزمون در کل نمونه برابر ۰/۳۰۵ و ۰/۰۰۰ است. با توجه به مقدار مثبت ضریب همبستگی می‌توان گفت بین دو متغیر انسجام و اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکار اجتماعی همبستگی مثبتی وجود دارد. میانگین متغیر سرمایه اجتماعی، بیشترین سطح سرمایه اجتماعی مربوط به شهر تهران و کمترین سطح سرمایه اجتماعی مربوط به شهر تبریز بود. میانگین متغیر تاب‌آوری، بیشترین سطح تاب‌آوری مربوط به شهر کرمان و کمترین سطح تاب‌آوری مربوط به شهر اهواز بود.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مددکاران اجتماعی

مقدمه

ماهیت برخی مشاغل به گونه‌ای است که خواه ناخواه سلامت فرد را به خطر می‌اندازد. در دنیای امروزی که افراد کنترل کمتری بر عوامل استرس‌زای بیرونی دارند، بیکاری، فقر و تحریم، امنیت ذهنی افراد را کاهش داده است. برخی افراد در برخی مشاغل در معرض آسیب‌های جدی هستند، مددکاری اجتماعی شغلی است پراسترس که پیامدهای جدی جسمی و روانی به همراه دارد. استرس‌های شغلی باعث فرسودگی و کاهش کارآمدی می‌شود و بر میزان خوشنودی افراد تأثیر دارد و آنچه فرسودگی شغلی و استرس شغلی را تعدیل می‌کند تاب‌آوری است (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۰).

کابوسا مفهومی را در تاب‌آوری مطرح نمود بنام سرسختی (*hardiness*) که معتقد بود سرسختی رابطه بین استرس و بیماری را تعدیل می‌دهد. آنچه در بین مددکاران اجتماعی باعث کاهش فشارهای روانی و تحمل استرس‌های شغلی است همین مفهوم سرسختی مددکاران اجتماعی است. زیرا افراد سرسخت سطح بالایی از استرس را تحمل می‌کنند اما بیمار نمی‌شوند. حرفه‌ی مددکاری اجتماعی، حرفه ایست آمیخته با آسیب‌های اجتماعی موجود در جامعه، افراد در معرض آسیب و محیط‌های آسیب‌زا. اینکه چطور مددکاران اجتماعی می‌توانند خود را از گزند این آسیب‌ها و آثار روحی و جسمی که بر آنها می‌گذارد مصون نگه‌دارند موضوع قابل تأملی است. زیرا طبق تحقیقات موجود هرچقدر استرس و فشار روانی بیشتر باشد فرسودگی شغلی و آسیب‌های جسمی و روانی نیز بیشتر است. اگر تاب‌آوری را سازگاری موفقیت‌آمیز با موقعیت تهدیدآمیز بدانیم، نکته‌ای که قابل توجه قرار می‌گیرد سازگاری است. اگر مددکاران اجتماعی تاب‌آوری را در خود به‌عنوان یک مؤلفه‌ی تأثیرگذار در کاهش استرس‌های شغلی در نظر بگیرند تا حدودی می‌توانند استرس‌های شغلی را کاهش دهند و میزان فرسودگی را کمتر کنند. هرچند میزان استرس و فشار در محیط‌های مختلف کاری متفاوت است، اما قطعاً میزان خطر و آسیب در افراد مداخله‌کننده در بحران و اورژانس اجتماعی بیشتر است (حاتمیان، ۱۳۹۵: ۷۲).

از جمله متغیرهایی که می‌تواند بر جنبه‌های گوناگون زندگی مددکاران اجتماعی تأثیرگذار باشد، نقش انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب‌آوری است. (معمار زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۹). سرمایه اجتماعی از اجزای مختلفی تشکیل شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: اعتماد، مشارکت، حمایت، انسجام،

روابط اجتماعی، اطلاعات، و انتظارات. هر گاه وجود هر یک از این مؤلفه‌ها از سطح فردی و خانوادگی فراتر رود و در سطح جامعه گسترش یابد و به عبارتی تعمیم یابد دارای ارزش بسیاری می‌گردد و در صورت نقصان، کارایی خود را که همانا تسهیل‌کننده روابط اجتماعی، کاهش هزینه‌های زائد، کاهش نظام دیوان‌سالاری، ارمغان آورنده عدالت و آزادی و دموکراسی، توسعه اقتصادی و ارتقاء فرهنگی است، از دست می‌دهد (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۱۱۲). بر همین اساس امروز برای حفظ و تأمین سلامت روانی در مددکاران اجتماعی جدا از کاهش منابع استرس‌زا و مهم‌تر از آن نگاه‌ها به ایجاد و تقویت تاب‌آوری و رفتارهای تاب‌آورانه در آن‌ها معطوف گردیده است (سامانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۴). با توجه به مطالب بیان‌شده انجام پژوهش‌هایی با رویکرد جدید برای پیشگیری و کاهش فرسودگی شغلی و ارتقاء سلامت روانی مددکاران اجتماعی ضرورت می‌یابد رویکردی که متشکل از ترکیب فردی و اعتماد و انسجام اجتماعی است و بر ظرفیت‌های شخصی همچون تاب‌آوری تأکید داشته باشد (صادقی، ۱۳۹۵: ۱۱۲). تحقیق حاضر به بررسی جامعه‌شناختی رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران (مورد مطالعه استان‌های کرمانشاه، تبریز، کرمان، لرستان، اهواز، مازندران و تهران) می‌پردازد، هدف اصلی این تحقیق شناخت، «رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری در بین مددکاران اجتماعی است».

سال بنیادی پژوهش حاضر این است که آیا بین انسجام و اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکاران اجتماعی رابطه وجود دارد؟ با توجه به آنچه در فوق ذکر شد محقق در این پژوهش به دنبال بررسی رابطه‌ی بین انسجام و اعتماد اجتماعی را با تاب‌آوری مددکاران اجتماعی بیمارستان‌های مازندران، اهواز، تهران، لرستان، کرمانشاه، تبریز و کرمان می‌باشد تا از این طریق بتواند گامی مؤثر در راستای اهداف وزارت بهداشت بردارد.

آسایش. معراج و صورتی. پوران در سال (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان بررسی رابطه کیفیت زندگی شغلی و تاب‌آوری کارکنان شرکت ملی گاز منطقه غرب گیلان انجام دادند. نتایج به‌دست‌آمده از ضریب همبستگی پیرسون در سطح $\alpha = (0/01)$ رابطه مستقیم و معنی‌داری بین کیفیت زندگی شغلی و مؤلفه‌های

آن (پرداخت منصفانه، میزان قانون‌گرایی در سازمان، میزان تأمین فرصت رشد برای کارکنان، امکان توسعه قابلیت‌های فردی برای کارکنان، محیط کاری ایمن و بهداشتی، وابستگی اجتماعی زندگی شغلی، یکپارچگی و انسجام اجتماعی و فضای کلی زندگی شغلی) با تاب‌آوری کارکنان نشان داد. نتیجه‌گیری: نتایج حاکی از آن است که کیفیت زندگی شغلی تأثیر مستقیمی بر تاب‌آوری دارد عوامل مؤثر و تقویت کیفیت زندگی شغلی قانون‌گرایی در سازمان، در اولویت اول و تأمین فرصت رشد برای کارکنان در پایین‌ترین اولویت قرار دارد که این نتایج ضرورت برنامه‌ریزی دقیق جهت افزایش ابعاد کیفیت زندگی شغلی را آشکار می‌کند. حاتمیان. پیمان و حاتمیان. پرستو در سال (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان رابطه ویژگی‌های شخصیتی و تاب‌آوری با رضایت شغلی کارکنان دانشگاه رازی کرمانشاه انجام دادند. نتایج نشان داد که بین تاب‌آوری و رضایت شغلی کارکنان همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی، همسازی و وظیفه‌شناسی همبستگی مثبت و معناداری وجود داشت. درحالی‌که بین ویژگی‌های شخصیتی روان‌نژند و تجربه‌پذیری با رضایت شغلی همبستگی منفی و معنادار بود. زاهدی فرد. بهناز، پورعبدل. ودود، در سال (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد کارکنان در بیمارستان نور شهرستان تهران انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ضریب همبستگی سرمایه اجتماعی و عملکرد کارکنان ۰/۶۶۳ می‌باشد. همچنین با توجه به میزان ضریب تعیین R^2 مشخص می‌شود که سرمایه اجتماعی در مجموع ۴۳/۹٪ درصد واریانس عملکرد کارکنان بیمارستان نور تهران را پیش‌بینی می‌کنند. سطح معناداری بدهای سرمایه اجتماعی کوچک‌تر از مقدار ۰/۰۵ است که نتیجه‌گیری می‌شود بر عملکرد کارکنان بیمارستان نور تهران مؤثر هستند. با استفاده از تحلیل رگرسیون نیز، در هر سه بعد سرمایه اجتماعی، تأثیر مثبت و معناداری بر توانمندسازی کارکنان به‌عنوان فرضیه به اثبات رسیده و نتایج نشان می‌دهد ضریب تعیین برابر ۰/۰۱۹، ۰/۲۴۱، و ۰/۳۳۹ بیانگر آن است که به ترتیب ۱/۹ درصد از تغییرات مربوط به عملکرد کارکنان توسط بعد شناختی سرمایه اجتماعی، ۲۴/۱ درصد از تغییرات مربوط به عملکرد کارکنان توسط بعد ساختاری سرمایه اجتماعی و ۳۳/۹ درصد از تغییرات مربوط به عملکرد کارکنان توسط بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی قابل تبیین می‌باشد.

آدیش و لطفی (۱۳۹۴) بررسی اثرات انگیزه‌های مسیر شغلی بر تعهد عاطفی کارکنان مورد مطالعه: بیمارستان‌های غرب استان مازندران انجام دادند. نتایج تحقیق بر اساس مدل یابی ساختاری نشان می‌دهد که انگیزه‌های مسیر شغلی تأثیر مثبتی بر تعهد عاطفی کارکنان بیمارستان دارد. همچنین از بین ابعاد انگیزه‌های مسیر شغلی، توسعه مسیر شغلی و محدودیت‌های مسیر شغلی تأثیر مثبت و نیاز به شناخت، خودآگاهی از مسیر شغلی تأثیر منفی بر تعهد عاطفی دارند. رحیمی، صالح، فرهادی، مهران، سعیدی، ژایلا در سال (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان بررسی رابطه‌ی تاب‌آوری و فرسودگی شغلی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که تاب‌آوری و فرسودگی شغلی رابطه‌ی قوی دارند. تاب‌آوری در گروه زنان و مردان تفاوتی نداشت. همچنین تفاوت فرسودگی شغلی زنان و مردان نیز معنی‌دار نبود. از سوی دیگر نوع استخدام با میزان تاب‌آوری و نیز فرسودگی شغلی رابطه دارد. فرسودگی شغلی افرادی که به صورت قراردادی استخدام شده بودند بالاتر از افراد رسمی بود. با توجه به جدول تحلیل واریانس، بین هیچ‌کدام از گروه‌های شغلی از نظر تاب‌آوری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. جدول ماتریس همبستگی خرده مقیاس‌ها و نمره کل مقیاس‌های فرسودگی شغلی و تاب‌آوری در جامعه مورد مطالعه نشان داد، رابطه تاب‌آوری و فرسودگی شغلی $0/926$ است و در سطح $0/01 > P$ پذیرفته می‌شود.

شاره، حسین در سال (۱۳۸۸) تحقیقی را با عنوان تأثیر تنش‌های شغلی، راهبردهای مقابله با تنش، تاب‌آوری و سلامت روانی در رضایت شغلی تکنسین‌های بی‌هوشی انجام داده است. بین تنش شغلی، راهبرد مقابله‌ای مهار جسمانی و فقدان سلامت عمومی با رضایت شغلی رابطه‌ی معکوس و معنی‌دار و بین تاب‌آوری، راهبردهای مقابله‌ای حل مسئله و جلب حمایت اجتماعی با رضایت شغلی رابطه‌ی مستقیم و معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/05$). نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که راهبرد مقابله‌ای حل مسئله به صورت مستقیم و تنش شغلی به صورت معکوس می‌توانند رضایت شغلی را به طور معنی‌داری تبیین کنند ($P < 0/01$). مانیکس و مارگرات (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که آموزش خوش‌بینی و تاب‌آوری باعث بهبود کیفیت زندگی و خودکارآمدی پرستاران می‌شود. نتایج مطالعات

نشان می‌دهد افزایش تاب‌آوری موجب بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی، کاهش دهنده درد و استرس و کاهش مشکلات هیجانی، افزایش سطح سلامت روانی و رضایتمندی از زندگی را در پی دارد (به نقل از اوماندا^۱، ۲۰۱۶: ۳۰۷).

نظریه‌های مطرح‌شده در پژوهش حاضر عبارت‌اند از: از دیدگاه کلمن (۱۹۹۸) سرمایه اجتماعی، منابع و انرژی نهفته در جامعه است که سبب فعال شدن ارتباطات در میان مردم می‌شود. این منابع اعتماد، همدلی، تفاهم و ارزش‌های مشترکی می‌باشند که شبکه اجتماعی و انسانی را به هم متصل می‌کند و امکان کارهای دسته‌جمعی را فراهم می‌سازد. سرمایه اجتماعی منبعی است که می‌تواند سطح روابط فردی را به سطح روابط اجتماعی ارتقاء دهد. نقش گروه‌های نخستین مانند خانواده، دوستان و همسایگان در تولید سرمایه اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بورديو جامعه‌شناس فرانسوی، جزء اولین محققانی بود که به تحلیل نظام‌مند ویژگی‌های سرمایه اجتماعی پرداخت. از نظر بورديو سرمایه هر منبعی است که در عرصه خاصی اثر بگذارد و به فرد امکان دهد که سود خاصی را از طریق مشارکت در رقابت بر سر آن به دست آورد. درک بورديو از سرمایه وسیع‌تر از معنای پولی سرمایه در اقتصاد است. سرمایه یک منبع عام است که می‌تواند شکل پولی و غیر پولی و هم‌چنین ملموس و غیرملموس به خود بگیرد. رابرت پاتنام مفهوم سرمایه اجتماعی را فراتر از سطح خرد بکار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تأثیرات سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت توسعه اقتصادی علاقه‌مند است (ریترز، ۱۳۸۵: ۱۱۲). پاتنام سرمایه اجتماعی را آن دسته از عناصر ویژگی‌های نظام اجتماعی (مانند اعتماد اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و هنجارها) می‌داند که هماهنگی و همکاری را در بین افراد یک جامعه برای دستیابی اهداف مشترک تسهیل می‌کند. فرانسیس فوکویاما نیز مانند پاتنام سرمایه اجتماعی را در سطح کلان مورد بررسی قرار داده است و مؤلفه‌های مورد بحث پاتنام (اعتماد، هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی) در بحث وی نیز تکرار شده است. فوکویاما بیش از همه محققان به جهت تأکید بر اعتماد و تحقیق در مورد اثرات اقتصادی آن معروف است. پسی^۲

^۱ Omand

^۲ - Pessey

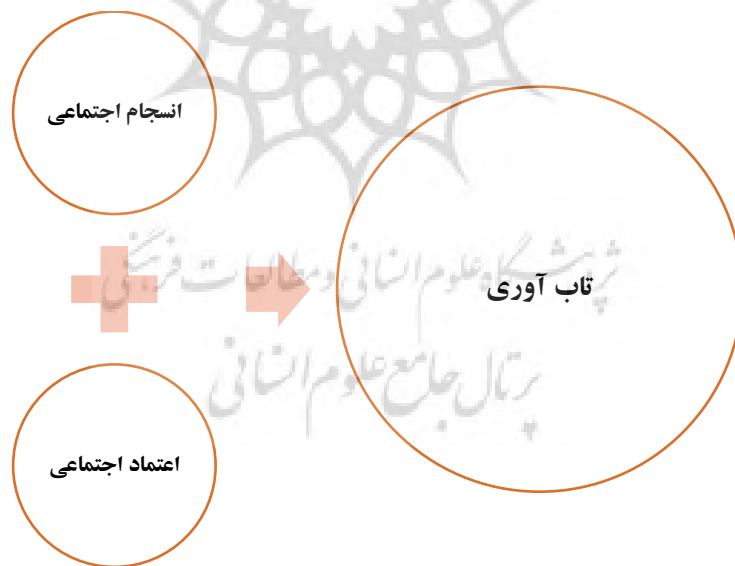
معتقد است که فوکویاما کوشیده است تا عملکرد اقتصادی جوامع گوناگون را بر اساس سطوح مختلف اعتماد مقایسه کند زیرا سطح اعتماد موجود در جامعه تبیین کننده درجه دموکراسی و توانایی جامعه برای رقابت در عرصه اقتصادی است (شارع پور، ۱۳۸۲؛ ۲۱).

برنو^۱ و همکاران (۲۰۰۳) تاب آوری را به مفهوم بهبود یافتن بعد از استرس، تحمل فشارهای شدیدتر و آسیب کمتر بعد از هر فشار عصبی می دانند. سپس توضیح می دهند استرس می تواند هم به معنی سختی مزمن و هم به معنای بحرانی شدید باشد. در این معنی، تاب آور بودن یعنی مقاومت در برابر ناراحتی های زیاد بدون تغییر، از هم پاشیدن یا آسیب دیدن دائمی. تاب آوری به معنی بازگشت سریع به حالت نرمال و تغییر کمتر در مواجهه با این استرس هاست. لاسر و همکاران (۲۰۰۰) تاب آوری اجتماعی توانایی گروه ها یا معجم در غلبه بر نقش ها، ناهمگونی ها و ناسامانی های بیرونی است که این امر در نتیجه تغییرات محیطی، اجتماعی و سیاسی ایجاد می شود. همچنین گاهی اوقات بیان شده است که معانی تاب آوری موضوعی گنگ و سخت است تا بتوان آن را به صورت کاربردی و عملی انجام داد (صادقی، ۱۳۹۵: ۳۷). کامپفر (۱۹۹۹) در مورد تاب آوری، بر ویژگی های مرتبط با پیامدهای مثبت در مواجهه با مصائب و ناملایمات زندگی تأکید داشت. او تاب آوری را فرایند توانایی یا پیامد سازگاری موفقیت آمیز با شرایط تهدید کننده تعریف نموده اند. چنین گفته است که سازگاری مثبت فرد در واکنش به شرایط ناگوار آسیب ها و تهدیدات است البته می توان گفت تاب آب آوری توانمندی فرد در برقراری تعادل زیستی - روانی در شرایط خطرناک است. تاب آوری را فرایند مقابله سازگاری موفقیت آمیز با شرایط چالش برانگیز و تهدید کننده زندگی یا نوعی ترمیم خود یا پیامدهای مثبت هیجانی، عاطفی و شناختی شرکت فعال و سازنده خرد در محیط پیرامونی خود است و شامل توانمندی فرد در برقراری تعادل زیستی - روانی در مواجهه با شرایط خطرناک است (آسایش، ۱۳۹۵: ۱۸).

چارچوب نظری پژوهش، با استفاده از یک رویکرد تلفیقی نوین از نظریه های مطرح جامعه شناسان با محوریت سرمایه اجتماعی بوردیو و تاب آوری نام صاحب نظر کامپفر (۱۹۹۹) در نظر گرفته شد. بوردیو

¹ Bruneau

می‌گوید که سرمایه اجتماعی دارای ۴ بعد حمایت، اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی است که چنانچه مشاهده می‌شود می‌توان اثرات آن را در تاب‌آوری چون حمایت ابزاری و روانی، روابط خویشاوندی، مشارکت، وفاداری و اعتماد و... مشاهده کرد. کنشگران می‌توانند با استفاده از سرمایه اجتماعی به سرمایه اقتصادی یا فرهنگی دست یابند و به همین نحو برای دستیابی به سرمایه اجتماعی نیز باید سرمایه‌گذاری‌های هوشمندانه‌ای در منابع اقتصادی و فرهنگی انجام دهند. کامپفر معتقد است که تاب‌آوری نقش مهمی در بازگشت به تعادل اولیه یا رسیدن به سطح بالاتر دارد و از این رو سازگاری مثبت و موافق در زندگی فراهم می‌کند. در مورد تاب‌آوری، بر ویژگی‌های مرتبط با پیامدهای مثبت در مواجهه با مصائب و ناملازمات زندگی تأکید داشت. او تاب‌آوری را فرایند توانایی یا پیامد سازگاری موفقیت‌آمیز با شرایط تهدیدکننده تعریف نموده‌اند. مدل تحقیق برگرفته از نظریه سرمایه اجتماعی پیر بردیو و نظریه تاب‌آوری کامپفر (۱۹۹۹) است که قصد دارد روابط میان متغیرهای مستقل و وابسته را به صورت شکل نمایش دهد.

بر اساس مدل فرضیات پژوهش عبارتند از :

- به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی و تاب آوری مددکاران اجتماعی رابطه وجود دارد.
- انسجام اجتماعی با تاب آوری مددکاران اجتماعی رابطه وجود دارد.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش توصیفی و تبیینی است. در پژوهش حاضر به منظور آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از روش پیمایش به جمع آوری داده‌ها پرداخته شد تا در نهایت با استفاده از نرم افزار SPSS و لیزرل مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق از دو پرسشنامه استاندارد استفاده می‌شود، اول پرسشنامه تاب آوری کونور و دیویدسون (CD-RISC) که روایی و پایایی آن در تحقیقات دیگر سنجیده شده است و دوم پرسشنامه سرمایه اجتماعی است.

پرسشنامه تاب آوری کونور و دیویدسون (CD-RISC): این مقیاس توسط کونور و دیویدسون در سال ۲۰۰۳ ساخته شده و دارای ۲۵ گویه پنج گزینه‌ای (هرگز، به ندرت، گاهی اوقات، اغلب و همیشه) است که از صفر تا ۴ نمره گذاری می‌شود و نمره بالاتر در این مقیاس نشان دهنده تاب آوری بالاتر است. ویژگی‌های روان سنجی این پرسش نامه خوب برآورد شده است و افزایش نمره در این مقیاس در درمان، نشان دهنده بهبود کلی بیمار می‌باشد. محمدی آن را برای استفاده در ایران انطباق داده و ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۷ گزارش شده است. نتایج آزمون تحلیل عامل بر روی این مقیاس نیز بیانگر وجود یک عامل عمومی در مقیاس با ارزش ویژه ۶/۶۴ بود. پایایی و روایی پرسشنامه تاب آوری کانر و دیویدسون: ضریب آلفای کرونباخ مقیاس تاب آوری را ۰/۸۹ گزارش کرده‌اند. همچنین ضریب پایایی حاصل از روش باز آزمایی در یک فاصله ۴ هفته‌ای ۰/۸۷ بوده است. پایایی ایرانی: این مقیاس در ایران توسط محمدی (۱۳۸۴) هنجاریابی شده است. وی برای تعیین پایایی مقیاس تاب آوری کونور و دیویدسون از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته و ضریب پایایی ۰/۸۹ گزارش کرده است. آلفای کرونباخ پرسشنامه سرمایه اجتماعی بالای ۰/۷ درصد است با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که پرسشنامه استاندارد تحقیق از پایایی مناسبی برخوردار می‌باشد.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه مددکاران اجتماعی شهرهای اهواز، مازندران، کرمانشاه، لرستان، تهران، کرمان و تبریز بود. روش نمونه‌گیری در تحقیق حاضر از نوع طبقه‌ای و تصادفی ساده است. در مجموع ۴۱۳ بیمارستان دولتی و خصوصی در شهرهای اهواز، مازندران، کرمانشاه، لرستان، تهران، کرمان و تبریز دو (۲) بیمارستان در هر شهر انتخاب شد و بر روی آن بیمارستان‌های منتخب در این شهرها پژوهش صورت گرفت. نمونه‌گیری طبقه‌ای بدین ترتیب بود که بیمارستان‌های دولتی و خصوصی شهرستان‌های این شهرها مشخص شدند و از بین بیمارستان‌های دولتی‌ها و خصوصی‌ها در این شهرستان‌ها، دو بیمارستان در هر شهر برگزیده شدند. در ۱۴ بیمارستان منتخب شهرهای مذکور ۲۰۴ نفر بر اساس فرمول کوکران از مددکاران اجتماعی به صورت تصادفی ساده مورد پژوهش قرار گرفتند. متغیرهای مستقل تحقیق حاضر انسجام و اعتماد اجتماعی و متغیر وابسته تحقیق تاب‌آوری است. تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای مطرح در پژوهش:

کامپفر (۱۹۹۹) معتقد است که تاب‌آوری نقش مهمی در بازگشت به تعادل اولیه یا رسیدن به تعادل سطح بالاتر دارد و از این رو، سازگاری مثبت و موفق را در زندگی فراهم می‌کند (شماره، ۱۳۸۸: ۴۱). گویه‌های پرسشنامه استاندارد تاب‌آوری کونور و دیویدسون (CD-RISC): این مقیاس توسط کونور و دیویدسون در سال ۲۰۰۳ ساخته شده و دارای ۲۵ گویه پنج‌گزینه‌ای (هرگز، به ندرت، گاهی اوقات، اغلب و همیشه) است که از صفر تا ۴ نمره‌گذاری می‌شود و نمره‌ی بالاتر در این مقیاس نشان‌دهنده‌ی تاب‌آوری بالاتر است. این پرسشنامه متغیر وابسته تاب‌آوری را موردسنجش قرار می‌دهد. ۱- وقتی تغییری رخ می‌دهد می‌توانم خودم را با آن سازگار کنم. ۲- حداقل یک نفر هست که رابطه نزدیک و صمیمی‌ام با او در زمان استرس به من کمک می‌کند. ۳- وقتی که راه‌حل روشنی برای مشکلاتم وجود ندارد، گاهی خدا یا تقدیر می‌تواند کمک کند. ۴- می‌توانم برای هر چیزی که سر راهم قرار می‌گیرد، چاره‌ای بیندیشم. ۵- موفقیت‌هایی که در گذشته داشته‌ام چنان اطمینانی در من ایجاد کرده‌اند که می‌توانم با چالش‌ها و مشکلات پیشرو برخورد کنم. ۶- وقتی با مشکلات مواجه می‌شوم سعی می‌کنم جنبه خنده‌دار آن‌ها را هم ببینم. ۷- لزوم کنار آمدن با استرس موجب قوی‌تر شدنم می‌گردد. ۸- معمولاً پس از بیماری، صدمه و سایر سختی‌ها به حال اولم بازمی‌گردم. ۹- معتقدم که در هر

اتفاق خوب یا بدی مصلحتی هست. ۱۰- در هر کاری بیشترین تلاشم را می‌کنم و به نتیجه هم کاری ندارم. ۱۱- معتقدم که علیرغم وجود موانع می‌توانم به اهدافم دست یابم. ۱۲- حتی وقتی که امور ناامیدکننده می‌شوند، مأیوس نمی‌شوم. ۱۳- در لحظات استرس و بحران می‌دانم که برای کمک گرفتن به کجا مراجعه کنم. ۱۴- وقتی که تحت فشار هستم تمرکز را از دست نمی‌دهم و درست فکر می‌کنم. ۱۵- ترجیح می‌دهم که خودم مشکلاتم را حل کنم تا اینکه دیگران تمامی تصمیم‌ها را بگیرند. ۱۶- اگر شکست بخورم به راحتی دلسرد نمی‌شوم. ۱۷- وقتی با چالش‌ها و مشکلات زندگی دست‌وپنجه نرم می‌کنم، خود را فردی توانا می‌دانم. ۱۸- در صورت لزوم می‌توانم تصمیم‌های دشوار و غیرمنتظره‌ای بگیرم که دیگران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ۱۹- می‌توانم احساسات ناخوشایندی چون ترس، غم و خشم را کنترل کنم. ۲۰- در برخورد با مشکلات زندگی گاهی لازم می‌شود که صرفاً بر اساس حدس و گمان عمل کنی. ۲۱- در زندگی یک حس نیرومند هدفمندی دارم. ۲۲- حس می‌کنم بر زندگی‌ام کنترل دارم. ۲۳- چالش‌های زندگی را دوست دارم. ۲۴- بدون در نظر گرفتن موانع پیشرو، برای رسیدن به اهدافم تلاش می‌کنم. ۲۵- به خاطر پیشرفته‌ایم به خودم می‌بالم.

یافته‌های پژوهش

الف: یافته های توصیفی

نتیجه تجزیه و تحلیل توصیفی متغیر متغیرهای تحقیق به تفکیک شهر در جدول ۱- نشان داده شده است.

جدول (۱): میانگین متغیرهای تحقیق به تفکیک شهر

متغیر	کرمانشاه		تبریز		کرمان		لرستان		اهواز		مازندران		تهران	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
اعتماد اجتماعی	۳/۲۱	۰/۴۱۷	۳/۱۹	۰/۳۳۱	۳/۳۳	۰/۴۷۴	۳/۳۲	۰/۴۵۹	۳/۲۲	۰/۴۶۷	۳/۳	۰/۳۶۷	۳/۳۹	۰/۴۵
انسجام اجتماعی	۳/۳۷	۰/۹	۳/۴۸	۰/۷۸۹	۳/۷۷	۰/۷۵۵	۳/۶۸	۰/۸۱۵	۳/۸۱	۰/۷۴	۳/۸۳	۰/۶۲۸	۳/۹۵	۰/۴۸۹

۱۸... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

تاب‌آوری	۳/۷۶	۰/۵۸۷	۳/۶۹	۰/۶۳۱	۳/۸۱	۰/۵۲۱	۳/۶۸	۰/۵۷۳	۳/۶	۰/۵۷۹	۳/۷۵	۰/۵۷۸	۳/۷۷	۰/۵۹۹
----------	------	-------	------	-------	------	-------	------	-------	-----	-------	------	-------	------	-------

میانگین متغیر اعتماد اجتماعی برای شهر کرمانشاه برابر (۳/۲۱)، تبریز (۳/۱۹)، کرمان (۳/۳۳)، لرستان (۳/۳۲)، اهواز (۳/۲۲)، مازندران (۳/۳) و تهران (۳/۳۹) است. بیشترین سطح اعتماد اجتماعی مربوط به شهر تهران است و کمترین سطح اعتماد اجتماعی مربوط به شهر تبریز می‌باشد.

میانگین متغیر انسجام اجتماعی برای شهر کرمانشاه برابر (۳/۳۷)، تبریز (۳/۴۸)، کرمان (۳/۷۷)، لرستان (۳/۶۸)، اهواز (۳/۸۱)، مازندران (۳/۸۳) و تهران (۳/۹۵) است. بیشترین سطح انسجام اجتماعی مربوط به تهران است و کمترین سطح انسجام اجتماعی مربوط به شهر کرمانشاه می‌باشد.

میانگین متغیر تاب‌آوری برای شهر کرمانشاه برابر (۳/۷۶)، تبریز (۳/۶۹)، کرمان (۳/۸۱)، لرستان (۳/۶۸)، اهواز (۳/۶) ، مازندران (۳/۷۵) و تهران (۳/۷۷) است. بیشترین سطح تاب‌آوری مربوط به شهر کرمان است و کمترین سطح تاب‌آوری مربوط به شهر اهواز می‌باشد.

ب- یافته‌های استنباطی:

از آزمون همبستگی استفاده شد. آزمون همبستگی بررسی رابطه‌ی میان متغیرها را به صورت دوجه‌دو نشان می‌دهد.

۱- به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکاران اجتماعی رابطه وجود دارد.

جدول (۲): بررسی آزمون همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکاران اجتماعی

مؤلفه	تاب‌آوری
مددکار اجتماعی	ضریب همبستگی
	سطح معنی‌داری
	**۰/۳۷۹
	۰/۰۰۰

مقدار ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری آزمون مددکار اجتماعی برابر ۰/۳۷۹ و ۰/۰۰۰ است، که مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ (میزان خطای تحقیق (۰/۰۱)) می‌باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت ارتباط معنی‌داری بین دو متغیر وجود دارد. با توجه به مقدار مثبت ضریب همبستگی می‌توان گفت بین دو متغیر اعتماد اجتماعی با تاب‌آوری مددکار اجتماعی همبستگی مثبتی وجود دارد و رابطه دو متغیر مستقیم است. به عبارتی با افزایش یکی دیگری نیز افزایش پیدا می‌کند.

نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران.....

۲- به نظر می‌رسد انسجام اجتماعی با تاب آوری مددکاران اجتماعی رابطه وجود دارد.

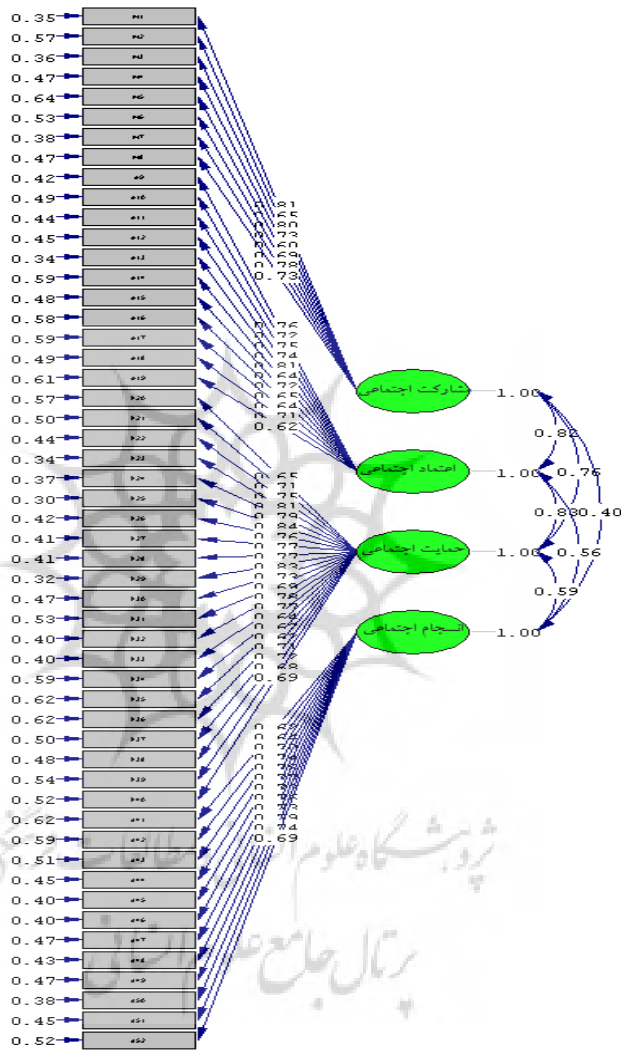
جدول (۳): بررسی آزمون همبستگی پیرسون بین انسجام اجتماعی با تاب آوری مددکاران اجتماعی

مؤلفه	تاب آوری	
مددکار اجتماعی	ضریب همبستگی	*۰/۲۳۱
	سطح معنی داری	۰/۰۰۱

مقدار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آزمون مددکار اجتماعی برابر ۰/۲۳۱ و ۰/۰۰۱ است، که مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ (میزان خطای تحقیق (۰/۰۱)) می‌باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت ارتباط معنی داری بین دو متغیر وجود دارد. با توجه به مقدار مثبت ضریب همبستگی می‌توان گفت بین دو متغیر انسجام اجتماعی با تاب آوری مددکار اجتماعی همبستگی مثبتی وجود دارد و رابطه دو متغیر مستقیم است. به عبارتی با افزایش یکی دیگری نیز افزایش پیدا می‌کند. حال به بررسی مدل‌سازی معادلات ساختاری فرضیه‌های پژوهش که توسط نرم‌افزار لیزرل ۸/۵ مدل‌سازی گردیده است، پرداخته شده. مدل معادلات ساختاری یک رویکرد آماری جامعی برای آزمون فرضیه‌هایی درباره روابط بین متغیرهای مشاهده شده و متغیر مکنون است. نتایج مدل معادلات ساختاری به شکل نمودار مسیر ارائه می‌گردد.

نمودار (۱) مدل متغیر اعتماد و انسجام اجتماعی در حالت تخمین ضرایب استاندارد را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی نرم‌افزار لیزرل مقدار $\frac{x^2}{df}$ محاسبه شده برای مدل اعتماد و انسجام اجتماعی برابر ۲/۵۳۸ که این مقدار از ۳ کمتر می‌باشد. همچنین خروجی میزان $RMSEA=0.061$ را برای مدل نشان می‌دهد. هر چه میزان این شاخص $RMSEA$ کمتر باشد مدل برازش مناسب‌تری برخوردار است، که در این مدل این گونه می‌باشد. باره‌ای عاملی مدل در حالت تخمین استاندارد میزان تأثیر هر کدام از متغیرها و یا گویه‌ها را در توضیح و تبیین واریانس نمرات متغیر یا عامل اصلی نشان می‌دهد. به عبارت دیگر بار عاملی نشان‌دهنده میزان همبستگی هر متغیر مشاهده گر (سال پرسشنامه) با متغیر مکنون (عامل‌ها) می‌باشد. با توجه به شکل (۱) می‌توان باره‌ای عاملی هر یک از سؤالات تحقیق را مشاهده نمود.

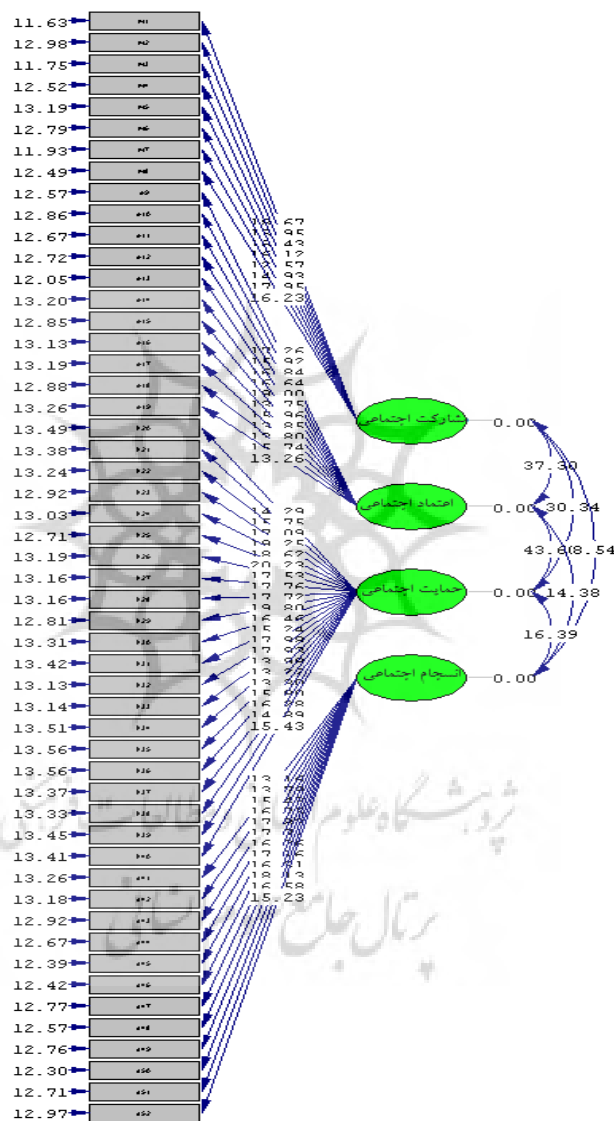
۲۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

Chi-Square=3218.73, df=1268, P-value=0.00000, RMSEA=0.061

نمودار (۱) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مدل مؤلفه‌های اعتماد و انسجام اجتماعی با ضرایب رگرسیون استاندارد

نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران.....

Chi-Square=3218.73, df=1268, P-value=0.00000, RMSEA=0.061

نمودار (۲) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مدل مؤلفه‌های اعتماد و انسجام اجتماعی با مقدار معناداری آماره χ^2

۲۲... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

خروجی (۲) قسمت معنی‌داری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل را نشان می‌دهد که تمام ضرایب به‌دست‌آمده معنی‌دار شده‌اند زیرا مقدار آزمون معنی‌داری تک‌تک آن‌ها خارج از بازه (۱/۹۶، -۱/۹۶) است. معنادار بودن این اعداد نشان‌دهنده مناسب بودن مدل می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر هر کدام از گویه در قالب عوامل و یا متغیرهای مربوط به خود معنادار می‌باشند. با توجه به نتایج حاصله از تحلیل عاملی تأییدی می‌توان گفت تمامی سال‌ها به طرز معناداری اندازه‌گیرنده متغیر پنهان است. جدول زیر مقدار ضریب و معناداری گویه‌ها را نشان می‌دهد. جدول ۵ بار عاملی و مقدار t را برای هر یک از گویه‌ها نشان می‌دهد.

جدول (۴): بررسی بار عاملی گویه‌های مؤلفه اعتماد اجتماعی

مؤلفه	گویه	بار عاملی	آماره t
اعتماد اجتماعی	-اقوام و فامیل بیشتر قابل اعتماد هستند تا غریبه‌ها	۰/۷۶	۱۷/۲۶
	-دوستان بیشتر قابل اعتماد هستند تا دیگران	۰/۷۲	۱۵/۹۲
	-من معتقدم، همسایگان من قابل اعتمادند	۰/۷۵	۱۶/۸۴
	-بیشتر مردم قابل اعتمادند	۰/۷۴	۱۵/۶۴
	-من معتقدم به غریبه‌ها می‌توان اعتماد کرد	۰/۸۱	۱۹/۰۰
	-نهاد خانواده مورد اعتمادترین نهادی است که می‌شناسیم.	۰/۶۴	۱۳/۷۵
	-مردم هر جامعه باید به سیاستمداران آن اعتماد داشته باشند	۰/۷۲	۱۵/۹۶
	-اگر آشنایی به من مراجعه کند مشکلی داشته باشد هر طور شده به او کمک می‌کنم.	۰/۶۵	۱۳/۸۵
	-به رازداری اطمینان دارم.	۰/۶۴	۱۲/۸
	-روی دوستی و صداقت دوستان و نزدیکان خود حساب می‌کنم	۰/۷۱	۱۵/۷۴
	-خیلی از دوستان از آن‌رو با من دوستند که چیزی از من می‌خواهند.	۰/۶۲	۱۳/۲۶

جدول (۵): بررسی بار عاملی گویه‌های مؤلفه انسجام اجتماعی

مؤلفه	گویه	بار عاملی	آماره t
انسجام اجتماعی	-با این نظر موافقم که صمیمیت بین اعضای جامعه برای حفظ انسجام آن الزامی است.	۰/۶۲	۱۳/۱۵
	-وقتی مشکلی در جامعه پیش می آید اعضای جامعه منسجم و متحد هستند	۰/۶۴	۱۳/۷۴
	-در صورت بحران در جامعه، من منافع جامعه را به منافع فردی ام ترجیح می دهم	۰/۷۲	۱۵/۴۸
	-احساس می کنم در مواقع نیاز مالی جامعه می توانم به راحتی از منافع خود چشم پوشی کنم	۰/۷۴	۱۶/۷۲
	-برای کمک به بهتر شدن اوضاع محل زندگی و جامعه، احساس تکلیف می کنم.	۰/۷۶	۱۷/۳۳
	-برای بهبود وضع محله ام، حاضرم از وقت و پولم مایه بگذارم.	۰/۷۷	۱۷/۸
	-خیلی خوب است که مردم به همدیگر اهمیت بدهند و تنها به فکر کسب و کار خود نباشند.	۰/۷۳	۱۶/۰۶
	-مردم باید به حقوق دیگران احترام بگذارند و به فرزندان خود آموزش دهند.	۰/۷۵	۱۷/۰۶
	-من معتقدم روابط میان افراد جامعه باید محبت آمیز و انسان دوستانه باشد.	۰/۷۳	۱۶/۶۱
	-همه افراد در مقابل قانون برابر هستند بدون اینکه تبعیض باشد.	۰/۷۹	۱۸/۰۳
	-در صورت تقاضای مسئولین جهت صرفه جویی در آب و برق و گاز، با آن ها همکاری می کنم	۰/۷۴	۱۶/۵۸
	-من همیشه به درد دل ها و مشکلات مردم گوش می کنم.	۰/۶۹	۱۵/۲۳

در شمایل زیر بیضی ها، متغیرهای مکنون یا عامل ها، و مستطیل ها مواد پرسشنامه را نشان می دهد. پیکان های یک سو به بیضی ها و مستطیل ها نشان می دهد که گویه ها روی کدام عامل بار می گیرند و ارزش های نوشته شده روی پیکان ها، آن میزان از واریانس گویه ها را که از سوی عامل قابل توضیح است، نشان می دهد. پیکان های کوچک واریانس باقیمانده (خطا) را نشان می دهد که به وسیله ی عامل تبیین می شود. نمودار (۳) مدل متغیر تاب آوری در حالت تخمین ضرایب استاندارد را نشان می دهد. با توجه به خروجی نرم افزار لیزرل مقدار $\frac{x^2}{df}$ محاسبه شده برای مدل تاب آوری برابر ۲/۸ که این مقدار از ۳ کمتر می باشد. همچنین خروجی میزان ۰.۰۶۳ RMSEA را برای مدل نشان می دهد. هر چه میزان این شاخص RMSEA کمتر باشد مدل برازش مناسب تری برخوردار است، که در این مدل این گونه می باشد.

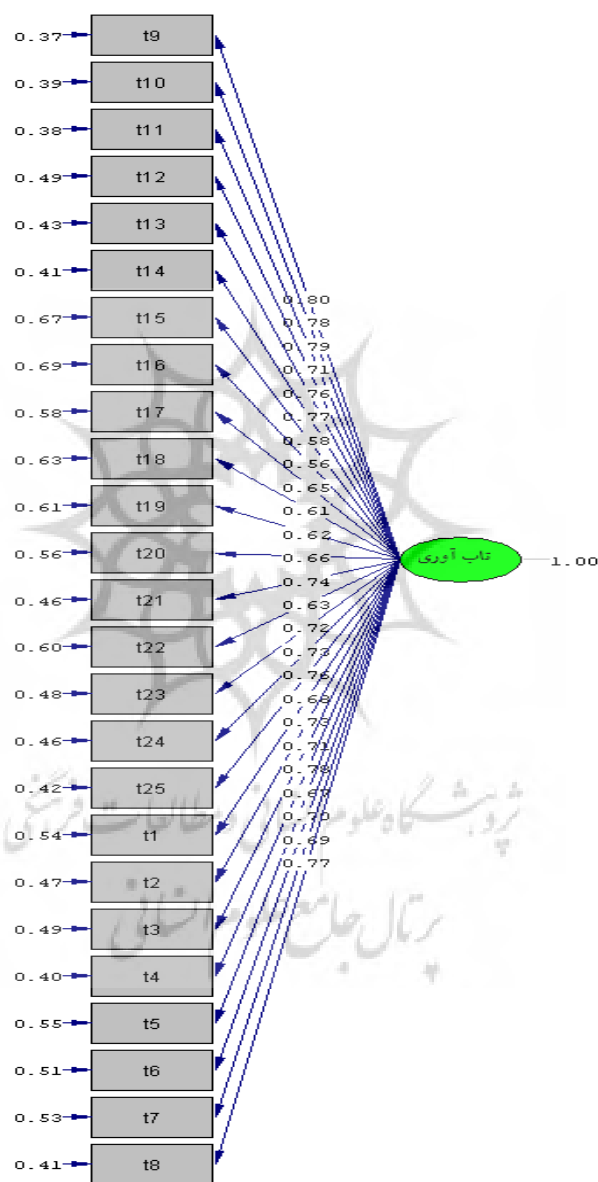
باره ای عاملی مدل در حالت تخمین استاندارد میزان تأثیر هر کدام از متغیرها و یا گویه ها را در توضیح و تبیین واریانس نمرات متغیر یا عامل اصلی نشان می دهد. به عبارت دیگر بار عاملی نشان دهنده میزان

۲۴... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

همبستگی هر متغیر مشاهده‌گر (سال پرسشنامه) با متغیر مکنون (عامل‌ها) می‌باشد. با توجه به شکل (۳) می‌توان باره‌ای عاملی هر یک از سؤالات تحقیق را مشاهده نمود. برای مثال گویه نهم دارای بار عاملی (۰/۸) می‌باشد. به عبارت دیگر «معتقدم که در هر اتفاق خوب یا بدی مصلحتی هست.» تقریباً ۶۴ درصد (۰/۸) را به توان ۲ می‌رسانیم) از واریانس عامل «تاب‌آوری» را تبیین می‌نماید.

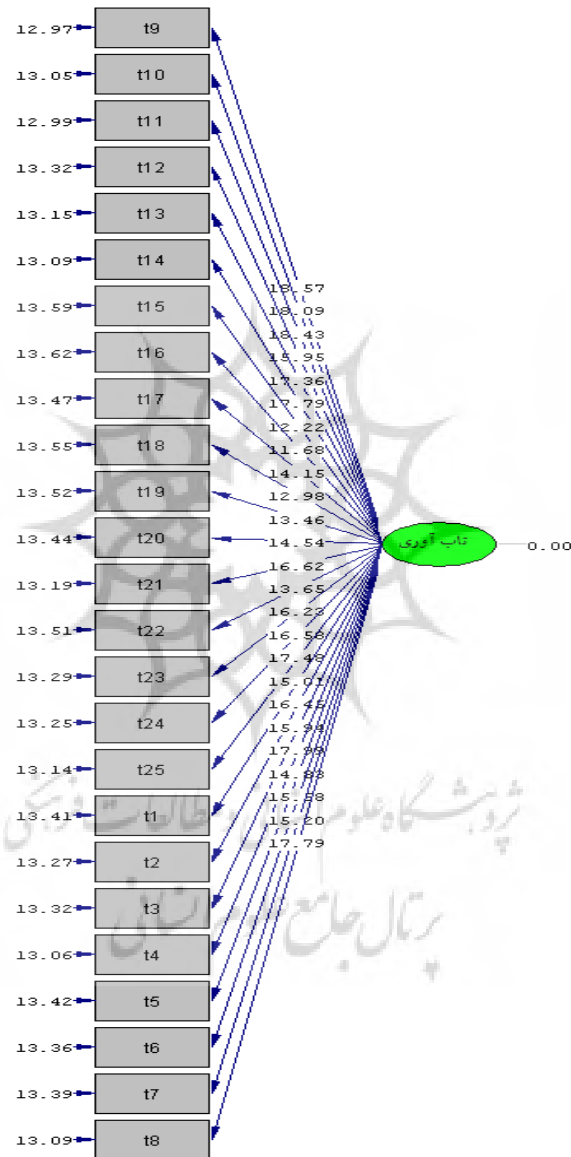

نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران.....

Chi-Square=770.40, df=275, P-value=0.00000, RMSEA=0.068

نمودار (۳) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مدل مؤلفه‌های تاب‌آوری با ضرایب رگرسیون استاندارد

نقش رابطه انسجام و اعتماد اجتماعی بر تاب آوری مددکاران اجتماعی در زمان بحران.....

نمودار (۴) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مدل مؤلفه‌های تاب آوری با مقدار معناداری آماره t خروجی (۴) قسمت معنی داری ضرایب و پارامترهای به دست آمده مدل را نشان می‌دهد که تمام ضرایب به دست آمده معنی دار شده‌اند زیرا مقدار آزمون معنی داری تک تک آن‌ها خارج از بازه (۱/۹۶، -۱/۹۶) است. معنادار بودن این اعداد نشان‌دهنده مناسب بودن مدل می‌باشد. به عبارت دیگر هر کدام از گویه در قالب عوامل و یا متغیرهای مربوط به خود معنادار می‌باشند. با توجه به نتایج حاصله از تحلیل عاملی تأییدی می‌توان گفت تمامی سال‌ها به طرز معناداری اندازه گیرنده متغیر پنهان است. جدول زیر مقدار ضریب و معناداری گویه‌ها را نشان می‌دهد. جدول ۷ بار عاملی و مقدار t را برای هر یک از گویه‌ها نشان می‌دهد.

جدول (۶): بررسی بار عاملی گویه‌های مؤلفه تاب آوری

مؤلفه	گویه	بار عاملی	آماره t
تاب آوری	-وقتی تغییری رخ می‌دهد می‌توانم خودم را با آن سازگار کنم.	۰/۶۸	۱۵/۰۱
	-حداقل یک نفر هست که رابطه نزدیک و صمیمی‌ام با او در زمان استرس به من کمک می‌کند.	۰/۷۳	۱۶/۴۵
	-وقتی که راه‌حل روشنی برای مشکلاتم وجود ندارد، گاهی خدا یا تقدیر می‌تواند کمک کند.	۰/۷۱	۱۵/۹۴
	-می‌توانم برای هر چیزی که سر راهم قرار می‌گیرد، چاره‌ای بیندیشم.	۰/۷۸	۱۷/۹۹
	-موفقیت‌هایی که در گذشته داشته‌ام چنان اطمینانی در من ایجاد کرده‌اند که می‌توانم با چالش‌ها و مشکلات پیشرو برخورد کنم.	۰/۶۷	۱۴/۸۳
	-وقتی با مشکلات مواجه می‌شوم سعی می‌کنم جنبه خنده‌دار آن‌ها را هم ببینم.	۰/۷۰	۱۵/۵۸
	-لزوم کنار آمدن با استرس موجب قوی‌تر شدنم می‌گردد.	۰/۶۹	۱۵/۲
	-معمولاً پس از بیماری، صدمه و سایر سختی‌ها به حال اولم بازمی‌گردم.	۰/۷۷	۱۷/۷۹
	-معتقدم که در هر اتفاق خوب یا بدی مصلحتی هست.	۰/۸	۱۸/۵۷
	-در هر کاری بیشترین تلاشم را می‌کنم و به نتیجه هم کاری ندارم.	۰/۷۸	۱۸/۰۹
	-معتقدم که علیرغم وجود موانع می‌توانم به اهدافم دست یابم.	۰/۷۹	۱۸/۴۳
	-حتی وقتی که امور ناامیدکننده می‌شوند، مأیوس نمی‌شوم.	۰/۷۱	۱۵/۹۵
	-در لحظات استرس و بحران می‌دانم که برای کمک گرفتن به کجا مراجعه کنم.	۰/۷۶	۱۷/۳۶
	-وقتی که تحت فشار هستم تمرکز را از دست نمی‌دهم و درست فکر می‌کنم.	۰/۷۷	۷۹/۱۷
	-ترجیح می‌دهم که خودم مشکلاتم را حل کنم تا اینکه دیگران تمامی تصمیم‌ها را بگیرند.	۰/۵۸	۱۲/۲۲
	-اگر شکست بخورم به راحتی دل‌سرد نمی‌شوم.	۰/۵۶	۱۱/۶۸
	-وقتی با چالش‌ها و مشکلات زندگی دست‌وپنجه نرم می‌کنم، خود را فردی توانا می‌دانم.	۰/۶۵	۱۴/۱۵
	-در صورت لزوم می‌توانم تصمیم‌های دشوار و غیرمنتظره‌ای بگیرم که دیگران را تحت تأثیر قرار می‌دهد.	۰/۶۱	۱۲/۹۸
	-می‌توانم احساسات ناخوشایندی چون ترس، غم و خشم را کنترل کنم.	۰/۶۲	۱۳/۴۶

جدول (۷): بررسی بار عاملی گویه‌های مؤلفه تاب‌آوری

مؤلفه	گویه	بار عاملی	آماره t
تاب‌آوری	-در برخورد با مشکلات گاهی لازم می‌شود که صرفاً بر اساس حدس و گمان عمل کنی.	۰/۶۶	۱۴/۵۴
	-در زندگی یک حس نیرومند هدفمندی دارم.	۰/۷۴	۱۶/۶۲
	-حس می‌کنم بر زندگی‌ام کنترل دارم.	۰/۶۳	۱۳/۶۵
	-چالش‌های زندگی را دوست دارم.	۰/۷۲	۱۶/۲۳
	-بدون در نظر گرفتن موانع پیشرو، برای رسیدن به اهدافم تلاش می‌کنم.	۰/۷۳	۱۶/۵۸
	-به خاطر پیشرفته‌ایم به خودم می‌بالم.	۰/۷۶	۱۷/۴۸

بحث و نتیجه‌گیری

تاب‌آوری به‌عنوان حیطة‌ای پرترفدار در سال‌های اخیر، به مطالعه و کشف توانمندی‌های فردی و بین فردی می‌پردازد و باعث پیشرفت و مقاومت در شرایط دشوار می‌گردد. تاب‌آوری قابلیت فرد در برقراری تعادل زیستی-روانی و معنوی، در مقابل شرایط مخاطره‌آمیز می‌باشد، نوعی ترمیم خود که با پیامدهای مثبت هیجانی، عاطفی و شناختی همراه است. حالا این سؤال مطرح است که مددکاران اجتماعی چه نقش یا نقش‌هایی می‌توانند در ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی داشته باشند و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی چه ارتباطی با سلامت اجتماعی جامعه دارد. مددکاران اجتماعی با در نظر گرفتن این نکته که تاب‌آوری یک خصوصیت ذاتی و شخصیتی نیست می‌توانند به‌عنوان یک تعلیم‌دهنده و تسهیل‌گر در این خصوص فعالیت داشته باشند چراکه هر فردی در بحران یا حوادث غیرعادی و اضطرابی می‌تواند تاب‌آوری داشته باشد یا نداشته باشد، تاب‌آوری یک فرایند و کیفیتی است که قابل توسعه و گسترش است و این خبر خوبی برای مددکاران اجتماعی است که به‌طور معمول با مدیریت تغییر و پیچیدگی‌های خواسته‌ها درگیر هستند.

مداخلات مددکاری اجتماعی مثل حضور انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی می‌تواند کمک‌کننده باشد تا از ایجاد مشکل مجدد جلوگیری شود. یکی از ابزارهای دستیابی به موفقیت از دل مصائب روزگار، مهارت تاب‌آوری اجتماعی است. این مهارت به‌ویژه در شرایط وقوع بحران‌ها و بلایای طبیعی اهمیت

بیشتری می‌یابد. تبعاً همه افراد از ظرفیت یکسانی برای مقابله با شرایط دشوار برخوردار نیستند و علاوه بر نیروی درونی نیازمند عوامل بیرونی به‌عنوان تسهیلگر و یاری‌رسان هستند که سطح تاب‌آوری اجتماعی‌شان را ارتقا دهند. یکی از این عوامل تسهیلگر مددکاران اجتماعی هستند که از آموزش‌های حرفه‌ای لازم برای چنین مواجهه‌ای باید برخوردار شوند. شرایط کنونی کشور با توجه به مشکلات اقتصادی و اجتماعی و حوادث طبیعی به دلیل نبود آمادگی زیرساخت‌های مواجهه با چنین رخدادهایی بخش‌های وسیعی از کشور را درگیر می‌کند ضرورت توجه به موضوع تاب‌آوری اجتماعی و نقش مددکاران اجتماعی را در این خصوص بیشتر نمایان می‌کند.

منابع

- آسایش. معراج و صورتی. پوران (۱۳۹۵)، بررسی رابطه کیفیت زندگی شغلی و تاب‌آوری کارکنان شرکت ملی گاز منطقه غرب گیلان (۱۳۹۵)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی مدیریت نیروی انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا - پوران صورتی - استاد راهنما، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا- ایران
- آدیش. محمدعلی، قربان لطفی (۱۳۹۴)، بررسی اثرات انگیزه‌های مسیر شغلی بر تعهد عاطفی کارکنان مورد مطالعه: بیمارستان‌های غرب استان مازندران، « فصلنامه پژوهشی حرکت، سال پنجم، شماره ۱۵: ۱۹-۲۷.
- افروغ، عماد. (۱۳۹۱)، خرده‌فرهنگ‌ها، مشارکت و وفاق اجتماعی. مجموعه مقالات وفاق اجتماعی و فرهنگ عمومی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بوردیو، پی‌یر (۱۳۸۰)، نظریه کنش، مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار.
- حاتمیان. بیمان، پرستو حاتمیان، (۱۳۹۵)، رابطه ویژگی‌های شخصیتی و تاب‌آوری با رضایت شغلی کارکنان دانشگاه رازی کرمانشاه، مجله مصباح، سال سیزدهم، شماره ۵۱: ۱۳۹-۱۵۱.
- سامانی، سیامک؛ جوکار، بهرام و صحراگرد، نرگس (۱۳۹۶). تاب‌آوری، سلامت روانی و رضایتمندی از زندگی. مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران. پاییز ۹۶. شماره ۵۰.
- شارع پور، محمود، (۱۳۹۳)، ابعاد و کارکردهای سرمایه اجتماعی و پیامدهای حاصل از فرسایش آن. انجمن جامعه‌شناسی ایران.
- شاره، حسین (۱۳۸۸)، تأثیر تنش‌های شغلی، راهبردهای مقابله با تنش، تاب‌آوری و سلامت روانی در رضایت شغلی تک‌نشین‌های بی‌هوشی، دانشگاه تربیت معلم سبزوار.
- صادقی، حسن (۱۳۹۵)، رشد تاب‌آوری (رویکرد شناختی- رفتاری)، تهران، انتشارات نگرش روز، چاپ اول.

۳۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

- ریتزر، جورج. (۱۳۸۵)، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- رفیعیان، مجتبی و همکاران. (۱۳۹۰)، «تبیین مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع محور»، مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره پانزدهم، شماره ۴: ۴۱-۱۹.
- رادو، بیانکا (۲۰۱۸) تأثیر سرمایه اجتماعی بر مقاومت جامعه در صورت بروز شرایط اضطراری در رومانی، DOI: 10.24193/tras.54E.5.
- رحیمی. صالح، مهران فرهادی، ژیلا سعیدی (۱۳۹۴)، بررسی رابطه‌ی تاب‌آوری و فرسودگی شغلی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی (مطالعه موردی: کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر کرمانشاه)، فصلنامه توسعه منابع انسانی، سال پنجم، شماره ۱۱ و ۱۲: ۶۷-۷۴.
- زاهدی‌فرد. بهناز، ودود پورعبدال، (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد کارکنان در بیمارستان نور شهر تهران، کنفرانس جامع علوم مدیریت و حسابداری در سال ۹۵.
- عبد غضبانی. مجتبی، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رضایت شغلی کارکنان بیمارستان ۱۷ شهریور آبادان، چهارمین کنفرانس ملی مدیریت، اقتصاد و حسابداری در سال ۹۵.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵)، پایان نظم (بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلام عباس توسلی، تهران: نشر حکایت قلم نوین
- منطق‌ی. منوچهر، غلامرضا توکلی، یونس نظری، علیرضا کاملی (۱۳۹۶)، نقش میانجی‌گری تاب‌آوری و توانمندسازی کارکنان در رابطه بین رهبری تحول‌آفرین و عملکرد نوآورانه، نشریه مطالعات رفتار سازمانی، شماره ۱
- معمارزاده، غلامرضا، محمد عطایی، احمد اکبری، (۱۳۹۸)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر بهبود عملکرد کارکنان، نشریه مدیریت توسعه و تحول « ۱۳۹۸ شماره ۳
- نصر اصفهانی. علی، مجتبی فرخی، زینب امیری، (۱۳۹۸)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی کارکنان (مورد مطالعه: پرستاران بیمارستان شریعتی تهران)، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی « شماره ۲
- وطن‌دوست، فاطمه (۱۳۹۱)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه مازندران.

Bruneau, M. et al. (2003), "A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities", Earthquake Spectra, VOL. 19, Pp. 8-15.

Omand, D. 2016 "Developing national resilience". Developing national resilience. Vol 150. No 4. pp 14-18.